

Є.М. Комісаренко, канд. екон. наук
Уманський національний університет садівництва

МОНІТОРИНГ СИСТЕМИ СТАЛОСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. В процесі пошуку ефективних шляхів виходу з кризи та економічної нестабільності перед сільським господарством країни, як перед фундаментальною складовою, постає велика кількість задач, вирішення яких має враховувати орієнтацію на сталість розвитку.

За сучасних умов розвитку України питанням управління сталим розвитком сільського господарства присвячено велику кількість наукових праць, що пояснюється значенням аграрного виробництва в економіці країни та забезпеченні продовольчої безпеки. Особливо актуальними ці питання постають за наявності кризових явищ (дизбаланс галузей економіки, неповне фінансування, відсутність достатньої кількості інвестиційних вливань тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням взаємовідносин сільськогосподарських виробників з державою, підтримки та розвитку пріоритетних форм господарювання і напрямів міжгалузевої інтеграції з урахуванням сталості присвячено наукові роботи О.Ф. Балацького, М.І. Долишнього, М.Й. Маліка [6], П.Т. Саблука, В.М. Трегубчука, М.А. Хвесик [4], О.В. Шубравської [5] тощо.

На думку провідних науковці-аграрників [1] для сільського господарства подолання наслідків кризових явищ та подальша адаптація до умов сьогодення можлива лише через залучення держави у процеси соціально-економічного розвитку аграрних підприємств та сільських територій.

На сьогодні ж спостерігається тенденція до збільшення капіталізації господарства через залучення джерел капіталу з інших галузей.

Формулювання цілей статті. В особливостях сучасного управління підприємствами спостерігається заміна бажання до максимізації прибутків на прагнення забезпечення гарантованих позитивних тенденцій розвитку. У зв'язку з цим стратегія сталого розвитку підприємства постає як інструмент адаптації до зовнішніх та внутрішніх ринкових викликів.

Разом з цим питання оцінки ступеня сталості розвитку, що дозволить як на рівні підприємства так і на наступних рівнях визначити напрями

перспективного розвитку потребує більш глибокого дослідження.

Виклад основного матеріалу досліджень. Характеризуючи становище, що передувало сучасному стану економічного розвитку сільського господарства і відповідно рівню сталості, слід виокремити низку проблем:

- диспаритетність в цінах в порівнянні з промисловим виробництвом;
- техніко-технологічне відставання від рівня конкурентів на світовому ринку;
- недостатність рівня розвитку сільських територій в порівнянні з урбаністичними.

За таких умов рівні рентабельності галузі в цілому є мінімальними, а розширене відтворення чи накопичення не можливе.

Сучасне зростання інвестицій призвело до покращення економічних показників аграрних підприємств і налагодження комерційної спрямованості сільського господарства. Але при цьому не створено умов для забезпечення сталості розвитку, як важливої складової перспективного розвитку держави .

Класичне розуміння категорії сталості розвитку передбачає збалансованість забезпечення теперішніх потреб і можливостей для прийдешніх поколінь задовольняти свої потреби. Проанализувавши визначення та наукові праці щодо сталості розвитку сільського господарства, переважна більшість вчених досліджує загальний рівень як систему економічних, соціальних та екологічних показників. Так економічна складова характеризує збільшення обсягу виробництва від підвищення ефективності. Соціальна складова визначається через досягнення максимальної зайнятості населення, підвищення стандартів життя, соціальної захищеності. Екологічна – характеризує ступінь збереження природного середовища та раціональності використання природних ресурсів [2; 3].

Забезпечення сталості розвитку, як процес, передбачає загальне керування всіма підсистемами, координування їх напрямів та темпів розвитку. Метою забезпечення сталості розвитку є досягнення через систематизацію діяльності та підтримання оптимального для актуальних ринкових умов рівня рентабельності капіталу та виробництва.

Конкретно для сільськогосподарського виробництва для досягнення сталості разом зі збереженням природної родючості ґрунтів, дотриманням науковообґрунтованих сівозмін та техніко-технологічних вимог необхідна трансформація під конкретні ринкові умови – застосування сучасних інноваційних технологій у виробництві та переробці, осучаснення маркетингово підходу, можливість адекватного реагування на погодні,

фінансові та інші ризики.

Моніторинг сталості розвитку – це системний і неперервний процес спостереження та контролю показників функціонування підприємства, що має на меті сприяти більш ефективному функціонуванню та забезпеченню

Сутність моніторингу сталості розвитку

подальшого збалансованого розвитку. Використовуючи дані змін показників функціонування і тенденцій розвитку в динаміці процес моніторингу базується на застосуванні комплексного аналізу, контролю, планування, менеджменту, маркетингу та управління ризиками.

Моніторинг сталості розвитку можливо згрупувати у три основні стадії, кожна з яких складається з низки взаємопов'язаних дій (операцій), а система стадій має циклічний характер (рисунок).

За для досягнення поставлених цілей, принципів та методів управління підприємством з метою забезпечення сталості розвитку на

першій стадії моніторингу формалізують впливи зовнішніх та внутрішніх чинників. Порівняльний та динамічний аналіз якісних та кількісних показників дозволяє виявити відхилення фактичних від прогнозованих чи нормативних значень.

Висновки та результати є підґрунтям для наступного етапу – оцінки рівня сталості підприємства. Рівень сталості визначається системою показників, що включають в себе всі важливі компоненти розвитку для підприємства, для споживачів, для працюючих та загальносуспільне значення. В свою чергу кожен зі складових компонентів відображається економічними, соціальними та екологічними показниками. Висновки щодо рівня сталості дозволяють завчасно упередити ризики та застосувати заходи для досягнення окреслених цілей. Все це формує вихідні дані для корегування розвитку, що є наступним етапом моніторингу забезпечення сталості розвитку.

Розглядаючи більш конкретно слід зазначити, що систему показників які узагальнюються рівнем сталості формують базуючись на факторному впливі. До найбільш вагомих зовнішніх факторів в аграрному виробництві відносять державну політику (рівень втручання, підтримки, регулювання, планування), паритетність цін, законодавчу базу (стабільність, протекціоналізм вітчизняних виробників, "легкість" ведення бізнесу), рівень розвитку маркетингових інститутів, соціальну ситуацію, інвестиційний клімат. В той же час забезпеченість та ефективність використання ресурсів (землі, капіталу, праці), конкурентоздатність, інноваційна та інвестиційна активність, екологічність та пристосованість до ринкових умов відносяться до внутрішніх чинників.

Система показників економічної сталості представлена показниками, що дають фінансову, ринкову, організаційну, техніко-технологічну, виробничу, інвестиційну та інноваційну характеристику розвитку (коефіцієнти: поточної ліквідності, фінансового левериджу, фінансового важиля, маневреності, постійності активів, забезпеченості власними коштами, ефективності управління, маркетингових витрат, фінансових інвестицій, оновлення основних фондів; мультиплікатором власного капіталу, частки ринку, фондівіддача тощо). Соціальну характеристику сталості розвитку визначають за показниками: стабільність кадрового складу; відношення зарплати працюючих до середньозваженої в галузі/державі; рівень умов праці; рівень забезпечення потреб прожиткового стандарту країни та/чи сусідніх країн. Оскільки всі ці показники мають різну вимірність, найбільш прийнятним є вираховання інтегрального значення відображених показників на інтервалі від 0 до 1.

Ефективність моніторингу залежить від правильності та

відповідності підібраних маркерів системи внутрішнього контролю, їх граничних значень, врахованих можливих ризиків, рівня аналітичного контролю та своєчасності реагування. Відповідні заходи дозволять призупинити відхилення від запланованого та забезпечити сталість розвитку підприємства.

Висновки. Отже, сільськогосподарські підприємства, як складовий елемент економічної системи, в процесі розвитку повинні якомога швидше пристосуватися до змін реалій. Тобто в аграрному виробництві разом із дотриманням науковообґрунтованих сівозмін, проведенням повного необхідного обсягу агротехнічних заходів, збереженням та покращенням родючості ґрунту є необхідним використання прогресивних технологій та приділення уваги відділам маркетингу, аналізу, юридичного захисту тощо. Це дозволить забезпечити сталість системи в цілому. Тобто моніторинг сталості розвитку носить упереджувальний характер, дозволяє відслідковувати рівень розвитку системи відповідно до детермінованого напрямку. Проте в даній роботі нами розглянуто лише моніторинг та забезпечення сталості через саморегулювання системи. Питання сталості інтеграційних об'єднань та сталість регіональних систем потребує подальшого опрацювання.

Бібліографічний список: 1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с. 2. Глобальний аналіз якості та безпеки життя людей, 2010 // Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wdc.org.ua/sites/default/files/SD2010-FULL-P1-UA_0.pdf. 3. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку / В.І. Куценко. – К.: НВО "Видавництво "Наукова думка" НАН України", 2010. – С. 64–66. 4. Хвесик М.А. Стратегічні імперативи раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України: [монографія] / М.А. Хвесик. – Донецьк: Юго-Восток Лтд, 2008. – 496 с. 5. Шубравська О.В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України / О.В. Шубравська. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2002. – 204 с. 6. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи / Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк та ін. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2014. – 516 с.

Комисаренко Е.Н. Мониторинг систем устойчивого развития

аграрных предприятий. Проведено исследование теоретических, методических и практических аспектов устойчивого развития в современных условиях. Сформулировано суть, цель и значение результатов мониторинга устойчивости для перспективного развития.

Komissarenko E. Monitoring of a stable development system of agricultural enterprises. The study of theoretical, methodical and practical aspects of a sustainable development in modern conditions is conducted. The essence, the aim and the importance of monitoring of a sustainability or the perspective development is estimated.